

tapasztalataink szerint nagyon is diákok számára irt illemtankönyvbe való; így különösen *hiányzott Tihanyi összeállításából* a különlegesen diákokra szabott *iskolai illemtan* néhány jellegzetes fejezete: viselkedés a tanárral, tanulóúttársal, iskolai al-tiszttel szemben, az iskolai fegyelmi szabályok néhány olyan illemszabályba foglalt alátámasztása, ami mintegy lelket öntene e „*rideg*“ utasításokba és *hiányzik* — természetesen — a könyvből mindaz, ami külön *a leányok számára* volna nagyon-nagyon kiemelendő.

E néhány utolsó megjegyzést nem gáncsoló szándékkal tettük; elismeréssel adózunk a könyv, a szerző nevelő szándékai előtt és *melegen ajánljuk a művet az összes fiúiskolák önképzőkörei, diákjai és tanárai számára.*

—ami—

Kosáry Domokos: Görgey. A Magyar Szemle Társ. kiadása. Budapest. 1939. 80 oldal.

Vezető személyiségek lelki habitusa, belső egyénisége és értékelő állásfoglalás azon *cél* alapján ragadható meg legjobban, amely az illető egyén közéleti magatartását és politikai világnézetét meghatározta. Az államférfiaknak ez a hivatástudata lehet csupán az az objektív mérőszempont, amely szereplésüknek igazolását vagy ítéletét adja. Görgey életének ilyen gyújtópontja volt a nemzeti szabadság kivívása. Katonai és politikai működésének egyetlen oka és célja a 48-as közjogi és szociális eszméknek valóra váltása. Történetírásunknak sokáig elintézetlen kérdése, sőt takargatni való problémája volt Görgey pályafutásának méltatása nemzeti és nemzet-hűségi szempontból. Ezt az adósságot törlesztette néhány évvel ezelőtt Pethő könyve Görgeyről. Kosáryt szintén a történetírói jóvátétel belső kényszeré indítja Görgey életrajzában a legújabb és a teljes okleveles anyagra támaszkodó megírására. Célja épen azért Görgey igazolása. Jellemzésének alaphangjai és uralkodó színezete az aszketikus életű, puritán felfogású, céltudatos katonae gyéniség ábrázolása.

Ilyennek ismerjük meg az ifjú Görgeyt a tulli katonaiskolában, ahol sokáig küzd magával a pályaválasztást illetőleg. Lelki adottságai a katonai pályára készítetik, de tudós ambíciói a természettudományok felé vonzzák. A nemzetiségi mozgalmak és háborús feszültség hírére azonban mégis Mars mellett dönt Minervával szemben. Részt vesz a benyomuló osztrák seregek feltartóztatásában, de igazi szerep a téli hadjárat idején jut neki. S ekkor csillant fel Görgeyben a hivatásos katona minden erénye. A lelkes, de kiképezetlen és felszeretlen honvédcsoportokat ütőképes, egységes hadsereggé szervezte. Szigorúan járt el fegyelmi kérdésekben is, hogy a nagy célt, a nemzeti függetlenség eszméjét győzelemre vigye. A haditanács döntése értelmében Görgeynek északra kellett vonulnia Felsőmagyarország megvédésére. S ezen az útván tette közzé a sokat emlegetett váci nyilatkozatot, mely később Kossuth gyanúját felkeltette, sőt a két vezető férfit egymással szembe állította. A nyilatkozat értelmében ugyanis Görgey kijelentette, hogy ő az alkotmány érvényesüléséért küzd, de esküje miatt hű marad az uralkodóhoz. Kossuth pedig, aki már ekkor érlelte lelkében a detronizálás gondolatát, bizalmatlankodni, sőt gyanakodni kezdett a fővezérral szemben. Ennek a gyanújának többször kifejezést is adott nyilatkozataiban és rendelkezéseiben. Elképzelhető, hogy hatott a hazafias meggyőződésű Görgey lelkére Kossuth írása, mely szerint Görgey „közel áll az áruló névhez“. Kossuth gyanakvása annyira ment, hogy Görgeyt elmozdította a fővezéri tisztségből és helyette a tehetetlen Dembinszkyt nevezte ki. A kápolnai vereség után azonban Kossuth és Görgey személyes találkozása tisztázta a helyzetet. Kossuth belátta, hogy a félreis-

mert Görgey törhetetlen magyar és kitűnő vezéri talentum. S ezért újra felé fordult bizalmával. Így indult meg a magyar történelem egyik legdicsebb fegyvertény-sorozata: a tavaszi hadjárat. A honvédség lelkesedése és Görgey irányító zsenije a legbiztatóbb eredménnyel kecsegtettek. Az osztrák sereg kiszorult az országból; Komárom és Buda felszabadulása már-már a nemzeti álmok beteljesülését ígerte, mikor Kossuth Debrecenben kimondotta a Habsburg-ház trónvesztését. Ezt a lépést Görgey lélekben teljesen elítélte. Kossuth ugyanis ettől a diplomáciai húzástól várta az európai hatalmak pártfogó közbelépését. Görgey viszont tudta, hogy Európa épen ekeután fogja a magyarságot „törvényes védekezők helyett rendzavaróknak” tekinteni. S a következőkények őt igazolták. A cár, aki már a lengyel szabadsághősöknek túlságos vezetőszerpe miatt aggódott, hogy a magyar szabadságharc sikere a lengyeleket is hasonló megmozdulásra fogja serkenteni, segítségére jött Ausztriának. Számítva arra, hogy az viszont a török—orosz háborúk esetén fog a cárnak segítséget nyújtani. — Most már északról Paskievics, délről pedig Haynau nyomult előre, s ezért Kossuth Mészáros Lázárt állította a magyar sereg élére. Mészáros azonban nem tudott felnőni ehhez a nagyméretű megbízáshoz. Bem Erdélyben szenvedett vereséget, Dembinszky pedig Temesvárnál, s így Görgey Buda felől Arad irányába vonulva már nem látta sok értelmét az ellenállásnak. Előtte Haynau állott, hátulról pedig Paskievics oroszai közeledtek. A kilátástalan küzdelem helyett letette a fegyvert az oroszok előtt. Ez a tény viszont Haynau és az osztrák vezetéség önértécsértette, s innen ered nagyrészt Haynau könyörtelensége a szabadságharc vezetőivel szemben. Görgeynek a cár amnesztiát eszközölt ki. A szabadságharc legendás tábornoka mint „Rebellengeneral” került Klagenfurtba, majd a kiegyezés után haza. Személyét azonban ekkor újra kikezdte a rágalom. Hallatszottak olyan hangok is, hogy Görgey hazáját pénzért eladta. Kossuth emlékirataiban szintén hozzájárult ennek a Görgey-ellenes hangulatnak a szításához.

Kosáry könyve ennek a kronológiai bemutatásának gazdag történetpszichológiai hátteret ad. Görgey politikai hivatástudatát tömör szárazsású okfejtéssel és a karakterológiának lényeglátó erejével tárja elénk. Így a *hadvezér* képe szemléletes, de az *egész* Görgey lelki alkata egyméretű marad. Vezérnek ismerjük meg őt, aki az állami élet problémáiról is csak a *katona* kategóriáiban gondolkozik. Lelki ötvözetében érthetően több volt a hadi állapot feltételeihez alkalmazkodó gyakorlati készség, sőt katonás ridegség acélverete; s ezért került politikai hitvallása olyan sokszor ellentétbe a drámai lendületű Kossuthhal.

A történeti helyzeteknek és egyéni erőfeszítéseknek egész intim jellegű alakulását és rezdüléseit tudja e szorgalmas és analízáló hajlamú szerző a gazdag forráanyagból rekonstruálni. Ezért látjuk be fejtegetése során, hogy Görgey a 67-es elveknél, a kiegyezésnek első hirdetője már 1849-ben, amikor pedig azért még a „magyar Ephialtes” bélyegét sütötték rá. Kosáry történetbúvárkodásának az a legnépszerűbb eredménye, hogy Görgey dinasztikus hűségét kiegyezteteti a magyar katona függetlenségi vágyával.

Visy József.

Émile Durkheim: *L'évolution pédagogique en France, des origines à la renaissance avec une introduction par M. Halbwachs*, Paris, Alcan, 1938.

Az ártértékelések és autarchiák idejét éljük. A két fogalom sokkal jobban összefügg, mint az első pillanatra gondolhatnók. Gazdasági autarchia nem lehet meg ártértékelés, azaz új ideológiai alap nélkül és az egyes szellemi tudományok ártértékelése rendszerint az önmagában való megállást bizonyítja, vagy akarja bizonyítani.